

La llengua de signes catalana (LSC), llengua pròpia

Josep Quer

ICREA - Universitat Pompeu Fabra

En aquests darrers anys la llengua de signes catalana (LSC) ha anat guanyant visibilitat al nostre país, sobretot amb la presència d'intèrprets en algun mitjà de comunicació, en actes públics de tota mena (rodes de premsa del Govern, pregons, actes polítics, obres de teatre, etc.) i a les xarxes socials. El ple reconeixement legal de l'LSC l'any 2010 i algunes accions endegades per la mateixa comunitat sorda, l'àmbit de la recerca i l'administració de la Generalitat de Catalunya també hi han contribuït. Paradoxalment, però, aquesta visibilitat sovint és indirecta, perquè el protagonisme no és dels mateixos signants sords, sinó d'aquells professionals que faciliten la comunicació entre persones sordes i oients. Són ben pocs els continguts que ens arriben signats directament per persones sordes a través de mitjans de comunicació generalistes.

En efecte, l'LSC és una mica més present en la nostra societat i el coneixement sobre la seva existència s'ha estès, però hi pesa encara l'estigma de ser un sistema lingüístic instrumental que fan servir les persones sordes per a comunicar-se entre elles. Més d'un cop desperta la curiositat o l'interès del ciutadà que hi entra en contacte, per la seva singularitat respecte a les llengües orals, però en la majoria dels casos no va més enllà. Costa molt erradicar aquesta visió utilitària de la llengua per a superar les barreres de comunicació a què s'enfronten els signants sords, com ho demostra la darrera campanya publicitària del 012 a la CCMA: malgrat que l'objectiu és divulgar-ne l'existència i promoure'n el (re)coneixement social, posa el focus inicial en la funció integradora. Resulta sorprenent, a més, que l'anunci no incorpori interpretació a l'LSC i sigui en català oral i subtítols, només amb la inclusió d'uns quants signes aïllats, com a il·lustració.

Pel fet de ser una llengua vinculada tradicionalment a una discapacitat, no ha estat fins fa ben poc que s'ha adquirit consciència que es tracta d'una llengua plena, vehiculada en una modalitat diferent, la modalitat visogestual, que fa que s'articuli manualment, però

també amb el rostre i amb el tors, i que es percepí per la vista. Aquesta discrepància òbvia en relació amb la producció i la percepció de les llengües orals ha fet que durant molt temps es consideressin codis de comunicació manual «inventats» o «creats» per les persones signants. D'aquí que encara sigui força estès l'ús de denominacions errònies com «llenguatge dels signes» o «llenguatge dels sords (o sordmuts)». També s'empra «llenguatge de signes català», ben sovint des de la creença que la llengua de signes és una transposició del català a la modalitat visogestual, o simplement que és una combinació de mímica i gestos transparents. Malentesos d'aquesta mena es troben bastant difosos entre la població que no ha tingut contacte amb signants o amb la llengua de signes. Tanmateix, amb el coneixement de què disposem, sabem que les llengües de signes tenen gramàtiques i lèxics amb les mateixes propietats abstractes que les llengües orals ben estudiades per la lingüística, i que canvien al llarg del temps d'una manera comparable –això sí, amb trets propis vinculats al canal visogestual

El signe *signar* en LSC (*Vocabulari bàsic de la llengua de signes catalana de la DGPL*, © Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya)

Imatge del VI Seminari de la Llengua de Signes Catalana celebrat a l'IEC l'any 2016 (© FESOCA)

que els és propi i a les condicions sociolingüístiques de la comunitat d'usuaris. D'altra banda, a partir de la llengua de signes i de la perspectiva sorda sobre la vida en un entorn majoritari oient neixen una identitat i una cultura pròpies de la comunitat, que es vehicula a través de formes de creació com la poesia, la narració, el teatre, el cinema i l'humor, entre altres. Tot sovint es distingeix gràficament aquesta perspectiva cultural i lingüística de la sordesa emprant la majúscula (cultura/comunitat/persona Sorda), per tal de diferenciar-la de la visió mèdica de la sordesa com a privació d'audició, com a manca.

Sabem que les llengües de signes sorgeixen d'una manera espontània dins de comunitats de persones sordes, encara que no en tinguem documentació. A conseqüència del seu estatus tradicionalment marginalitzat i del seu caràcter visual, no en tenim registres fins ben recentment, quan van sorgir les filmacions i l'ús se'n va anar estenent, especialment l'ús del vídeo. Com passa amb moltes llengües de tradició oral en què no s'empra cap sistema d'escriptura, tampoc no existeixen testimonis escrits de formes més antigues de la llengua, més enllà de descripcions estàtiques o textuals de signes en alguns casos. Perquè sorgeixi una llengua de signes, cal que existeixi una comunitat de persones sordes mínimament estable al llarg del temps. Els dos pilars de la consolidació i la transmissió de les llengües de signes en les societats occidentals han estat tradicionalment, d'una banda, les associacions de persones sordes signants, que ofereixen un espai d'interacció social

Sabem que les llengües de signes sorgeixen d'una manera espontània dins de comunitats de persones sordes, encara que no en tinguem documentació.

en llengua de signes, d'activitats de lleure i de suport, i, de l'altra, les escoles específiques per a l'ensenyament dels infants sords. Aquests condicionants fan que les llengües de signes que coneixem siguin relativament joves, amb una edat mitjana d'entre un

i tres segles, tot i que existeixen tant notícies més antigues de l'ús de comunicació signada com de més recents (p.e., la llengua de signes nicaragüenca, que emergeix a partir de finals dels anys setanta del segle xx). En el cas de l'LSC, sabem que Joan Albert i Martí va obrir a Barcelona la primera

escola per a infants sords, inicialment com a institució privada i després com a escola pública amb el suport de l'Ajuntament: l'Escola Municipal de Sordmuts de Barcelona, establerta al Saló de Cent del consistori, va funcionar entre 1800 i 1802 i va ser pionera pel fet d'acollir infants sords independentment dels seus orígens socials o econòmics (històricament, l'educació d'infants sords havia existit per a infants nobles). L'experiència de l'Escola Municipal, tot i ser breu, serà continuada per altres iniciatives també fora de Barcelona. Fins i tot després del Congrés de Milà de 1880, que va imposar la visió oralista que establia l'ensenyament exclusiu de i en la llengua oral i prohibia la llengua de signes i de la comunicació signada a les escoles de sords, el simple fet que els infants sords visquessin en aquestes escoles afavoria l'aprenentatge i la transmissió de l'LSC.

Les associacions de persones sordes a Catalunya es remunten als inicis del segle xx. L'any 1909 es crea la Sociedad de Socorros Mutuos entre los

Sordos de ambos sexes a Barcelona, i l'any 1916, el Centro Familiar de Sordomudos (actualment Casal de Sords). Avui dia són moltes les associacions presents a Catalunya i tenen com a entitat de màxima representativitat la Federació de Persones Sordes de Catalunya (FESOCA). No existeixen dades del cens de població o d'usos lingüístics sobre el nombre actual de signants, però la FESOCA estimava fa uns quants anys que a Catalunya hi havia uns 12.000 signants d'LSC sords, i uns 25.000 en total. Cal esmentar que l'LSC també s'empra a l'illa de Menorca (a diferència de Mallorca i Eivissa, on es fan servir variants de la llengua de signes espanyola, LSE), però el nombre de signants és petit.

El moviment associatiu de persones sordes ha estat al capdavant de la lluita pels seus drets civils i la defensa de l'LSC. Aquest moviment emancipador ha trobat suport en els estudis lingüístics que des de la dècada dels anys seixanta van començar a oferir proves empíriques que les llengües de signes són llengües naturals, amb propietats comparables a les de les llengües orals, és a dir, que es poden descriure des d'un punt de vista fonològic (que s'ocupa de les unitats mínimes sense sentit que es combinen per a donar lloc a morfemes), morfològic (que estudia com els morfemes es combinen per a crear mots/signes), sintàctic (que explica com els mots/signes s'estructuren en oracions) o discursiu (que analitza com les oracions conformen unitats superiors com discursos

o «textos»). De la mateixa manera, podem descriure i estudiar els lexicons de cada llengua de signes. A part d'aquestes propietats lingüístiques internes, s'han abordat aspectes externs, com la variació sociolingüística, el canvi diacrònic, els processos d'adquisició infantil o les patologies del llenguatge en signants. Tots aquests avenços han estat la clau de volta en la defensa de les llengües de signes com a llengües plenes; això sí, emprades per comunitats minoritàries i minoritzades. En el cas de l'LSC, n'ha resultat l'esment explícit en l'Estatut d'Autonomia de Catalunya del 2006 i el reconeixement legal amb una llei específica l'any 2010. A diferència de la llei espanyola del 2007 (Llei 27/2007), que reconeixia l'LSE i LSC com a part de les mesures d'accessibilitat per a les perso-

nes sordes, la llei catalana (Llei 17/2010) adopta una perspectiva estrictament lingüística i la reconeix com a llengua pròpia de la comunitat sorda de Catalunya. Entre altres mesures, n'estableix el dret d'ús, l'aprenentatge, la recerca i la interpretació, i preveu la creació del Consell Social de la Llengua de Signes Catalana, integrat per tots els actors que hi estan implicats (creat l'any 2012).

Per tal de desplegar les polítiques previstes en la llei, és imprescindible disposar d'un coneixement científic sòlid de tots els aspectes de la llengua. La recerca sobre LSC ja feia anys que es duia a terme, sobretot en l'àmbit universitari, però també des de dins de

Per tal de desplegar les polítiques previstes en la llei, és imprescindible disposar d'un coneixement científic sòlid de tots els aspectes de la llengua.

Portal de la llengua de signes catalana (LSC) de l'Institut d'Estudis Catalans

Vídeo sobre l'LSC de la DGPL (© Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya)

la comunitat de signants. Tot i això, les llacunes són encara molt importants, com en la majoria de les llengües de signes. Seguint un model comparable al del català, la llei de la llengua de signes catalana assigna a la Direcció General de Política Lingüística «la direcció, la planificació i la coordinació interdepartamental de la política lingüística amb relació a la difusió i el foment de la llengua de signes catalana» i a l'Institut d'Estudis Catalans les tasques de sistematització, normativització i impuls de la recerca. Per tal de poder disposar d'un coneixement sòlid de l'LSC, la Secció Filològica de l'IEC duu a terme dos projectes estretament vinculats: un corpus representatiu de mostres de llengua format per dades recollides entre diferents grups d'edat de signants de tot el territori, i una base de dades lèxica amb informacions detallades per a cada lema. A més, des de fa temps ofereix el Portal de l'LSC, amb la versió en línia de la *Gramàtica bàsica LSC* i una base de dades bibliogràfica, entre altres informacions. Un resum de la recerca existent en format de gramàtica descriptiva serà publicat pròximament a la plataforma del projecte europeu SIGN-HUB (www.sign-hub.eu), juntament amb molts d'altres continguts sobre la LSC i moltes altres llengües de signes.

Cal tenir present, a més, que, tot i el millor coneixement i el reconeixement de les llengües de signes, queda pendent abordar l'aspecte més vital per a la llengua: la seva adquisició. La visió oralista encara és molt present en la societat i en les administracions, que davant d'infants amb deficiència auditiva continuen promovent entre els pares l'ús exclusiu de la llengua oral, especialment arran de la generalització dels implants coclears entre aquest grup de població en edats molt primerenques. Aquest biaix contra un bilingüisme ple llengua oral - llengua de signes des de l'inici, durant els anys crítics per a l'adquisició espontània del llenguatge, té com a resultat que molts infants sords experimentin una exposició incompleta o tardana a la llengua de signes. Les conseqüències d'aquesta situació poden esdevenir greus per al desenvolupament lingüístic, cognitiu i emocional de la persona i arriben a ocasionar casos de privació lingüística. Una societat avançada com la nostra no pot permetre greuges inacceptables com aquest, fruit de prejudicis, de desconeixement i de la negligència de les qüestions ètiques que es plantegen. D'altra banda, si la situació actual no es corregeix, el futur de la llengua de signes catalana deixarà d'estar a les mans dels seus signants naturals, els únics que la poden mantenir viva. █